

Юлиана ПЕТКОВА (София)

МНОГОВАРИАНТНИ ОЙКОНИМИ И ПРОБЛЕМИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЯХ

Голяма част от Сели на територията на България имат по няколко именни варианта, които възникват в процеса на тяхното историческо развитие. Например прието е, че най-старото име на гр. Стара Загора е **Берое** 2 в. от н. е. (с фон. варианти **Верейя**, **Боруй**, **Верос** и т. н.). По време на римското владичество градът е наречен **Augusta Trajana**. Даденото име е непопулярно, макар че животът на предишното поселение е преустановен. През 817 г. по време на обиколка на Константин VI с майка му Ирина в южнобългарски области, градът е прекръстен от византийската императрица на нейно име – **Иринополис**. Идриси споменава града като **Фаруй** (**Верейя**), а през 1430 г. в османски документ името фигурира като **Ески Хисар**. От края на 15 в. турците го назовават – **Ески Загра**, а след Освобождението българите превеждат турското име като **Стара Загора** (Б у ю к л и е в, 1963: 9-15). Очевидно е, че в случая се натъкваме на независимо възникнали (по различни номинационни причини) имена – **Иринополис**, **Августа Траяна**, **Берое**, **Ески Хисар**. Калка е само общоупотребимото в момента име: **Стара Загора** > **Ески Загра**.

П. Делирадев (1953, т. 1:243) привежда следните варианти за името на град **Нова Загора**: **Аниджа**, **Вянтица** (**Вентица**), **Ени Загра**, **Загра Ениджеси**, **Заграй джедит**, **Загра Йенидже**, **Яница**. За съжаление авторът не уточнява изворите, където тези имена фигурират. В цитираната от него статия на Иширко в (1922:1-10) също липсва библиография. Имената се коментират като отдавна установен факт.

Старинното име **Яница** не се среща в изворите за българска история. В подкрепа на съществуването на това име е протичащата край града **Енина река**.

Името **Вянтица** откриваме в поемата на М. Фил „Къ историѣ Болгаріи в 13 – 14 век“. Тази поема предава събитията в българо-византийската война от 1306 г., като следва тяхното временно хронологично изложение, а не географската им последователност. Тя е публикувана в гръцки извори за българската история. Името се среща в следния текст:

Μοψκλίζιον δέ τῷ Κρινῶ σιμμαρτύρει
Βερρώ δέ τήν κωλιναν ἐκ βεαντίτζης
τά δύσμαχα φρούρια τῶν ἀλλοτρίων
ἀτερ κατέσχευεν εὐλερῶς ὁ γεννάδας

С превод:

*„както присъстващият би узнал по-точно
Мъглиж пък е съсвидетел на Крън
Вероя пък свидетелствува за Колина, поради **Вянтица**,
Непревземаеми крепости на чужденците,
които благородният завладя лесно (В о й н о в, 1980:235)*

Пръв опит за локализация на споменатите в тази поема градове прави Иречек (1885:259). За него градът **Вянтица** е неустановен. Авторът пише: (тъй у Милера, Лопарева пише не знам защо **ВЕНТИЦА** Βεαντίτζα, **ВЪНЬЦЪ**) Венъц, непознат другаде град. Към това име сравни споменувания у Giorgi и Lussagi град Венчен (между Шумен и Провадия).

Цитираната форма у Милер остана неиздирена, но Л о п а р е в (1891:29) дава формата Βεαντίτζα, а ГИБИ Βεαντίτζης (1980:235). Въз основа на посочената от Лопарев форма, Н. Койчев в своята Непубликувана история локализира Вянтица като Нова Загора.

Р. С т о й к о в (1959: 438) отбелязва вариант на Сели през 1488 г. – **Йенидже Загра**. С турските си варианти Сели се среща и в пътеписите на преминаващи през югоизточна България пътешественици: у Евлия Челеби (1909:683-684), Ами Буе (Ц в е т к о в а 1975:410), Йохан Кристоф фон Киндсберг (Й о н о в 1986:319),

ТИБИ (1986, т. 16:184, 328), в турски документ от 23.1.1628. (П. С л а в е й к о в, 1885:117) споменава СелИ в своите Исторически разкази от миналите времена през 1803 г.).

Структурирането на имената по типове изисква предварителен етимологичен анализ.

Според И ш и р к о в (1922:4): „Град **Нова Загора** се е наричал от българите **Яница**, от византийците **Вянтица**“. Това име турците преименували първо на **Аниджа**, от което по-късно се получило **Енидже Заар**, антонимно на вече съществуващото **Ески Загра**.

Ако първоосновата на името е **Яница**, то вероятно е възникнало по изчезнал апелатив **яна** 'река, поток', с наст. **-ица**. Този хидроним е разпространен във всички славянски страни, срв. **МИ Яница**, обяснено от Й. З а и м о в (1967:196). В подкрепа на тази етимология е, че край града протича **Енина река**, а е известно, че имената на градовете често повтарят имената на реките, срв. **Лом**, **Струмица** и т. н.

Н. К о й ч е в (op.cit.) прави опит за етимология, свързвайки името на града **Вянтица** с етнонима **венети**, с наст. **-ица**, с изпаднал вокал **-е** и преглас на **е > я**. Семантично СелИ възниква аналогично на старото име на гр. **София (Сердика)**, което повтаря етнонима на **сердите**.

И р е ч е к (1885:259), изхождайки от формата **Вяница**, цитирана по **Милер**, свързва името със стб. апелатив **ВЪНЬЦЪ**.

Фонетичната близост между двете имена **Аница** и **Вянтица** прави трудно доказуемо дали става въпрос за фонетични варианти на едно и също име, дадени от два различни народа, или за две независимо съществуващи названия, с различни мотиви за номинация. По-лесно е възникването на формата **Яница** от формата **Вянтица**, с изпадане на консонанти **-в** и **-т**. Трудно допустимо е вмъкването на два звука в една и съща дума протетично **-в** и **-т**, за да се стигне до именния вариант **Яница > Вянтица**. В контекст и двете имена се свързват със съществуващата крепост. **Вянтица** (дадената бълг. транскрипция на гръц. $\beta\epsilon\alpha\upsilon\tau\acute{\iota}\tau\zeta\eta\varsigma$, е „непревземаема крепост за чужденците“).

Именният вариант **Аниджа** е вероятно турцизиран вариант на ойконима **Яница**.

А. И л и е в (1917:115) посочва името – „Енидже на Вардар,

град с първобългарска форма Яница“. Преминаването на началното -е в -а (Енидже>Аниджа) се извършва поради широкия характер на турския вокал -е, често субституиран с -а (както меше, меша). Останалите варианти на СилИ – Ени Загра, ЗаграЙ Ениджеси – възникват по името Аниджа. Те разкриват диалектиката в семантиката на името. От турското население то е сближено с думата *yeni 'нов'*.

Евлия Челеби смята, че градът е наречен Загра Ениджеси, тъй като в Румелия има други градове под име Енидже: Вардар Ениджеси и Кара су Ениджеси. Затова за яснота е добавено името на областта, в която той е разположен. Тъй като според А. И л и е в (1917:115) името Енидже на Вардар има първобългарска форма Яница, няма пречки същото да бъде допуснато и за Загра Ениджеси.

С. Т а б а к о в (1986:247-248) във връзка с името Ново село, съградено на остатъците на средновековния град Сливен, определя съдържанието на понятието *нов* като обхващащо три хорографски елемента:

- 1) селище, направено върху незаселено място.
- 2) подновяване върху същите основи на разсипано заселище.
- 3) селище, основано от преселници от други стари огнища.

Същият автор посочва, че „днес в територията на България се срещат повече от 50 заселища, започващи с названието *нов/нова*“.

Само на преосмисляне от турците ли се дължат формите Ени Загра, ЗаграЙ Ениджеси, Загра Йенидже, в които задължително присъства елементът *нов*?

Антонимното название, с прил. *нов*, добавено към префиксално-именния тип Загора, ни кара да се замислим противопоставено ли е то на името Стара Загора. Достатъчна ли е липсата на писмени паметници, за да се докаже младостта на едно заселище, за което има сигурни археологични данни, че съществува отдавна?

Остава въпросът как да бъдат класифицирани съществуващите названия на град Нова Загора, като независимо възникнали, или като фонетично преобразуване на едно и също СелИ от различни народностни групи?

Липсата на изворов материал прави всяка етимология недо-

казуема, защото неизвестна остава първоначалната форма, с която името е било дадено на обекта. В същото положение са имената на много от българските СелИ, което само по себе си е една бариера на неточност за съставителите на Речника на бъдещия топонимичен атлас. Така анализът на едно единствено СелИ изправя съставителите на бъдещия топонимичен атлас пред ПРОБЛЕМА ЗА МНОГОВАРИАНТНИТЕ ОЙКОНИМИ. Разгледаните две имена *Стара* и *Нова Загора* определят най-общо структурните типове на многовариантните СелИ:

1) СелИ – калки, възникнали при преименуване (тип Ески Загра > Стара Загора, Ени Загра > Нова Загора).

2) независимо възникнали СелИ, с различни основания за номинация (Иринополис, Августа Траяна, Верея и т. н.).

3) мобилни СелИ, при които едно и също СелИ се трансформира от различни народностни групи или възникват няколко близки фонетични варианта, поради преосмисляне, както вероятно е в случая *Вянтица*, *Яница*, *Аниджа*, *Загра Ениджеси*. Тези СелИ съвпадат с неясните (несигурните) ойконими.

Добре би било, ако предложените тук структурни типове бъдат предварително уточнени, което безспорно ще улесни работата на съставителите на топонимичния атлас.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Бу ю к л и е в, Х р., В. К о й ч е в. 1963. Стара Загора през погледа на старите автори и пъешественици. – Музеи и паметници на културата, кн. 3, стр. 9-15.

2. В о й н о в, М., Л. Йончева. 1980. Гръцки извори за българската история, Т. 22, С.

3. Г а д ж а н о в, Д. 1909. Пътувания на Евлия Челеби из българските земи през средата на 17 в. – В Псп, г. XXI, кн. 70, 639-724.

4. Д е л и р а д е в, П. 1953. Принос към историческата география на Тракия, Т. I-II, С.

5. З а и м о в, Й. 1967. Заселване на славяните на Балканския полуостров. С.

6. И р е ч е к, К. Християнският елемент в топографската номенклатура. Български градове у М. Фил. – Периодично списание, г. 11, кн. 55-56, стр. 253-261.

7. И ш и р к о в, А т. 1922. Имената на някои наши градове. – Известия на Народния Етнографски музей. С., год. 2, кн. 1-2, стр. 10.

8. Й о н о в, М. 1986. Немски и австрийски пътеписи за Балканите – 17 и средата на 18 в.

9. К о й ч е в, Н. Непубликувана история на град Нова Загора.

10. М а в р о д и е в, В. 1939. Нова Загора в миналото. – Изрезки от вестник „Вечерна Бургашка поща“, подвързан екземпляр на Новозагорската библиотека.

11. С т о й к о в, Р. 1959. Наименования на български селища в турски документи.

12. Т а б а к о в, С. 1986. Опит за история на гр. Сливен, Т. 1-2.

13. Ц в е т к о в а, Б. 1975. Френски пътеписи за Балканите, С.